

פרויקט חינוכי

(גם) ככה עושות היסטוריה: פרקטיקה פמיניסטית באקדמיה

שרון גבע

מבוא

הבה אצייר לי ברמיזי, מאחר שקשה כל כך למצוא עובדות, מה היה קורה אילו הייתה לו לשקספיר אחות מחוננת להפליא [...] הבה נניח, נשארה אחותו המחוננת יוצאת מגדר הרגיל בבית. צמאה לראות את העולם לא פחות ממנו. אבל אותה לא שלחו לבית הספר. לה לא הייתה שום הזדמנות ללמוד דקדוק והגיון, קל וחומר לקרוא את הוראציוס ווירגיליוס. כפעם נטלה ספר, אולי אחד מספריו של אחיה, וקראה כמה עמודים. אלא שאז היו הוריה נכנסים ואומרים לה להטליא את הפוזמקים או להשגיח על התבשיל ולא להתעסק כסהרורית בספרים ובניירות. ודאי היו מדברים בחריפות אך במאור-פנים, שכן היו אנשים בעלי מעמד שידעו מה תנאי-החיים לאשה ואהבו את בתם. [...] בהיחבא אולי שרבטה כמה דפים למעלה בעליית תפוחים, אך היא הקפידה להסתירם או להעלותם באש.
(וירג'יניה וולף, 1981, עמ' 55)

במסה שהפכה מזמן לטקסט פמיניסטי קאנוני, שזרה וירג'יניה וולף את דמותה של אחותו המטאפורית של וויליאם שקספיר; היה זה במטרה להסביר לנשים שבאו לשמוע את הרצאותיה בקיימברידג' בשנת 1928, מדוע ברור לכול שיוצר קלאסי כדוגמתו לא יכול היה שלא להיות גבר: לו היה אישה, מי היה שומע את קולו? לכן לא נחיתות אינטלקטואלית אלא כבלים חברתיים היו אלה שמנעו מנשים השתתפות בשינוי פניה של המציאות ובכתיבת ההיסטוריה שלה. בהמשך הציגה וולף כלים לשחרור, "חדר משלך" וחמש מאות ליש"ט בשנה, וביקשה מהנשים להעביר את המסר לחברותיהן שלא הגיעו להרצאה מפני שהיו עסוקות בהשכבת תינוקותיהן לישון. שמונים וחמש שנה עברו מאז. נייר וקסת התחלפו במסך ובמקלדת, אך אנו עדיין נזקקות לחדרים משלנו ולחמש מאות כלשהם בשנה, ונעדרות מהרצאות חשובות מפני שעלינו להשכיב את תינוקותינו לישון. מיתוס השוויון בין המינים ממשיך להזין את החברה המערבית, בכלל זה את החברה הישראלית במדינתה, שבה הוא משתקף ומתבטא בפער בין ההצהרה על שוויון חברתי ומדיני גמור בלי הברל מין לבין מציאות חיה של נשים בארץ, כפרטים וכציבור. לא תמיד אנו ערות

לכך: לא בכדי אחד האמצעים המרכזיים של התנועה הפמיניסטית הוא העלאת מודעות (consciousness raising) בקרב נשים, במטרה להמחיש להן כי לעתים קרובות המקור למצוקותיהן האישיות הוא עצם היותן נשים, ולגרום להן בכך להזדהות עם נשים אחרות ולהבין שהבעיה היא כוללת (קמיר, 2002). ובקיצור, האישי הוא הפוליטי, צירוף שראשיתו גם במסה זו של וולף (בנזימן, 2004). עניינו של חיבור זה הוא סיפורה של פרקטיקה פמיניסטית באקדמיה, שביסודה העלאת מודעות ברוח זו במסגרת הקורס "בלי הברל מין? נשים בישראל בשנות המדינה הראשונות", הנלמד בחוג להיסטוריה במכללת סמינר הקיבוצים. הקורס מעמיד במרכזו דיון במעמדן, במקומן ובתפקידיהן של נשים בארץ בראשית המדינה על בסיס המחקר הביקורתי בנושא, ושיאו בניתוב הנלמד לשם תיקון המצב באמצעות הפרויקט מעלים ערך: מחזירות נשים להיסטוריה, שיצא לדרך בשנת הלימודים תשע"ב (2011-2012).

"בלי הברל מין": בימים ההם ובזמן הזה

ביסוד הקורס "בלי הברל מין? נשים בישראל בשנות המדינה הראשונות" עומדת התמודדותה של החברה הישראלית עם שאלת שילובן של נשים, שנפתרה לכאורה באמצעות הצהרה על שוויון – שוויון שלא התקיים דה-פקטו, לא מבחינה חוקית ולא מבחינה חברתית. הנחת היסוד הייתה שכל אישה בישראל היא אם, בפועל או בפוטנציה. נשים תועלו למקצועות שביסודם טיפול, שירות, חינוך וסיעוד, מרחב הפעולה העיקרי שלהן היה הבית והן הוצגו כאחראיות הבלעדיות על תחזוקתו. במהלך הסמסטר דנים הסטודנטיות והסטודנטים בהיבטים של הנושא מהפרספקטיבה של המגדר ככלי אפקטיבי לניתוח היסטורי ובמוטיבציה לחשוף את מה שהמשיגה ג'ואן סקוט כ"הרסטורי" (Herstory) ולהטמיע אותו בסיפר הכללי (Scott, 1999). אמנם הקורס עוסק בעבר, אך הדיון האקטואלי בלתי נמנע. ההגדרה האישית של כל סטודנטית וסטודנט למושג "פמיניזם" ולמידה שבה היא/הוא רואה בעצמה/ בעצמה פמיניסטית עלתה עד מהרה לדיון (גבע, 2013). רתיעתן של חלק מהסטודנטיות מהגדרתן האישית כ"פמיניסטית" איששה ממצאי מחקרים שלפיהם דווקא נשים המביעות הסכמה עם הרעיון הפמיניסטי נרתעות מתיוגן כפמיניסטיות. יש כמה וכמה הסברים לרתיעה זו: חלקם נוגעים לדימוי של פמיניסטיות כנשים אגרסיביות, חלקם קשורים לכך שיש נשים שלא חשות אפליה ברמה האישית ועל כן לא רואות צורך להשתתף בפעילות לתיקון המצב ברמה הציבורית, וחלקם רלוונטיים לנושא הקורס, והוא ההיסטוריה של החברה בישראל, שמיתוס השוויון בין המינים מושרש

בה עד כדי כך, שנשים רבות גם הן שבויות בו (פרידמן, 1999). עם האלמנטים המשמרים מיתוס זה נמנים הצגתה של התנועה הציונית כתנועה שמראשית הדרך נהגה בפרקטיקה שוויונית, הצגת אופיה של ההתיישבות העובדת, ביחוד בקיבוצים, כשווינוני לכול, הרטוריקה של הכרזת העצמאות ועצם כהונתה של אישה בראשות הממשלה. אלה פשוטים להפרכה: גולדה מאיר הגיעה ללשכת ראש הממשלה בראשונה כשמונתה ולא אחרי שנבחרה (אחרי מותו של לוי אשכול), המנגנון הקיבוצי שיעתק את הפטריארכיה, והזכות לבחור ולהיבחר לא הייתה נתונה לנשים בתנועה הציונית מראשית הדרך והייתה שרויה במחלוקת בתקופת היישוב.

באחד השיעורים בקורס התארכה אסתר עילם, מחלוצות התנועה הפמיניסטית בישראל. בשנת 1972 הקימה עילם את הקבוצה הראשונה לשחרור האישה בתל-אביב. שלוש שנים אחר כך הפכה קבוצה זו לתנועה הפמיניסטית בישראל, ועילם כיהנה כיו"ר הרשמית שלה. בשיחה עם הסטודנטיות והסטודנטים אמרה עילם כי פמיניזם הוא תפיסת עולם: הוא עצם ההבנה שאנו חיות בעולם פטריארכלי וגילוי המודעות למצב זה. הפרויקט מעלים ערך: מחזירות נשים להיסטוריה סימן בעבודה שינוי, לנוכח ניסיונה האישי כפמיניסטית באקדמיה בשנות השבעים (עילם, 2012). הנה כי כן, המציאות הזאת מובנת מאליה עד כדי כך, עד שנשים אינן מסוגלות לדמיין את חייהן ללא ההישגים של המהפכה הפמיניסטית, ובגלל היעדר ידע וחוסר מודעות אינן מכירות בה.

התרגיל הפותח בקורס הוא קריאה בהכרזת העצמאות של מדינת ישראל, ששוליותן של נשים בתוכה משתקפת לא רק בתכניה אלא גם בשוליה הממשיים, בתחתית המסמך: עם שלושים ושבעה החותמים על ההכרזה נמנות רק שתי נשים. האחת ידועה ביותר, לימים ראשת ממשלה, האחרת היא רחל כהן-כגן. מי הייתה אישה זו? מהפכת המידע שביסודה זמינותו של המידע מנטרלת את המבוכה. אך במקרה זה לא סיפק גוגל ולו תרופת הרגעה: תוצאות החיפוש של שמותיהן של נשים מרכזיות בהיסטוריה ישראלית כדוגמת כהן-כגן הן על פי רוב דלות ביותר, אם בכלל. כך גם מנוע החיפוש עצמו משעתק את המציאות הלא-שוויונית: לא פעם דלתות גוגל מנחשות אותנו מעצמן ושואלות אם בעצם התכוונו למשהו אחר. לאחרונה, למשל, למדו סטודנטיות וסטודנטים שתוצאות החיפוש בגוגל (בתאריך 25.3.2013) אחרי מילת המפתח "הוגות" מביאות באופן אוטומטי את תוצאות החיפוש למילה "עוגות", ופעלו לתיקון (שימבורסקי, הרן, אלברט ואחרות, 2013).

בראש תוצאות החיפוש עומדת ויקיפדיה. חיפושים בה אחרי גיבורות השיעורים שלנו לימדו שלנשים אלו אין בה ערך, תרתי משמע. במקרה של כהן-כגן, חברה

בכנסת הראשונה מטעם מפלגת הנשים, יו"ר ויצו ישראל ואמו הורתו של החוק לשינוי זכויות האישה, היה זה ערך לקוני על פי המידע המועט המצוי באתר הכנסת, רחוק מסיפור חיים ומתייעוד פעילות פוליטית, חברתית, פמיניסטית. על נשים כדוגמת מרים ברץ, ממייסדי דגניה ומבכירי הרפתנים והרפתניות בארץ-ישראל, לא הופיע ערך כלל. האם משמעותו של דבר היא שאין לה ערך גם בתודעה של הציבור קורא העברית, והלאה בסיפור ההיסטורי שלו? במוכנים רבים התשובה חיובית. ויקיפדיה העברית היא ברומטר מועיל לעמידה על הלכי רוח ודעת קהל בקרב ציבור קוראי העברית, בעיקר בארץ, ומסוגלת ללמד על סדרי העדיפויות שלו. למעשה, עצם קיומו של ערך על איש או אישה מלמד שיש להם חשיבות מסוימת, ומידת ההרחבה וההעמקה של המידע המוצג בו מלמדת על עומק חשיבותם בקרב הציבור. אופיה של האנציקלופדיה החופשית ואפיוניה כדינמית, פתוחה ומשתפת מחזקים זאת. כך מידת נפקדותן של נשים מרכזיות בתולדות החברה הישראלית מויקיפדיה היא סימפטום של עניין ידוע: ההיסטוריה המסורתית נכתבה בידי מנצחים – גברים שידעו לכתוב, שהיו להם, בתים משלהם ויותר מ"חמש מאות" בשנה. אמנם היעדר ערך על אודות אישה כמו ברטה לנדסמן, שהקימה את טיפת חלב בארץ ישראל, אינו מלמד שלא הייתה קיימת, אך לנוכח קצב השתלטותה של מהפכת המידע על אורחות חיינו מותר להזהיר שהיעדרן של נשים כדוגמתה קריטית, עד כדי סכנה שהן ישקעו בתהום הנשייה.

חופש, שוויון ואחוזה? העולם על פי ויקיפדיה

הפער שהתגלה בין מקומן המרכזי של נשים בתולדות החברה הישראלית לבין הנוכחות הדלה של סיפוריהן במרחב הדיגיטלי איפשר לאג'נדה הפמיניסטית של הקורס להפוך לפרקטיקה מחוץ לכותלי הכיתה. מכיוון שנשים אלו נעדרות מויקיפדיה, מאגר מידע עצום ופופולרי ברשת המתעדכן כל העת והפתוח לכול, נעלה אנחנו את ערכיהן בה. כך, במהלך הסמסטר מחברים הסטודנטיות והסטודנטים ערכים לויקיפדיה תוך כדי משוב הדדי. אחרי שנשלמים איסוף החומר ומלאכת הכתיבה, הם מעלים את הערכים לאנציקלופדיה החופשית. בחלק מהמקרים מדובר בערכים חדשים, באחרים זוהי הרחבה והעמקה של ערכים קיימים. שילובן של נשים באנציקלופדיה זו אינו מחליף את המוטיבציה לתקן את ספרי הלימוד המסורתיים, אך מקומה המרכזי במסגרת הרגלי הלמידה במערכת החינוך הפורמלית הופך אותה לרלוונטית לא פחות מספרים אלה, ואולי אף יותר: דוח משנת 2012 מלמד שכמעט חצי מהתלמידות והתלמידים נכנסים לאתר ויקיפדיה לשם הכנת שיעורי הבית שלהם (דרור וסער, 2012).

ויקיפדיה מיהי? לפי ויקיפדיה עצמה, זו "אנציקלופדיית תוכן חופשי המשתמשת בטכנולוגיית ויקי [Wiki] ופועלת באינטרנט". בהקשר זה, "חופשי" פירושו "חופשי לעיון ללא כל מגבלה, חופשי לעריכה [...] וחופשי להעתקה ולהפצה לפי כללי השימוש ההוגן". אלפי אנשים המכונים ויקיפדים עורכים אותה, ואין עורך ראשי ממונה. "למשתמש חדש יש סמכות לערוך כל ערך ולכתוב ערכים חדשים, ללא הבדל בינו ובין משתמש ותיק" (ויקיפדיה, 2013). ויקיפדיה העברית (2013) מונה ב-2013 יותר מ-144 אלף ערכים. הנוסח בלשון זכר הוא במקור, וכמובן יש לו סמליות רבה לענייננו.

העיקרון המנחה את מנגנון ויקיפדיה מזכיר את זה של האבות המייסדים של האומה האמריקנית: הממשל הטוב הוא זה הממעט למשול. כך דה-יורה האנציקלופדיה חופשית, אך דה-פקטו נדרשות מיומנויות נרכשות לשם השימוש בה: קריאה וכתובה, אוריינטציה טכנולוגית ואינטרנט נגיש. הוא הדין בנוגע לעיקרון שלפיו כל משתמש/ת יכול/ה ליצור ערך, לתקן ולהשמיט מידע מערך קיים, שכן בפועל יש הגבלות. במובן מסוים מזכירה ההיררכיה של ויקיפדיה את זו של החברה הקיבוצית המסורתית: למעשה יש שווים ושווים יותר (פוגל-ביזאווי, 2009). כך "הוחלט בוויקיפדיה העברית כי בהצבעה על מחיקת ערך או נושא שנוי במחלוקת רשאי להצביע רק משתמש שצבר ותק של חודש ומאה עריכות בתשעים הימים שלפני תחילת ההצבעה" (ויקיפדיה העברית, שם).

בדומה לאנציקלופדיות שעל הכוונת, גם האנציקלופדיה החופשית מקנה למשתמשים ולמשתמשות ביטחון מדומה בדבר נכונות המידע שהיא מספקת. קריאה ביקורתית מלמדת שככל מקור, יותר מכול הן מלמדות על רוח תקופתן. עם זאת, בשונה מהאנציקלופדיות המודפסות החתומות, שבהן בשולי כל ערך רשום שם המחבר/ת, ושכדי לעדכן את המושגים המופיעים בהן יש להדפיס מהדורה נוספת, ערכי ויקיפדיה מתעדכנים באופן תמידי. זאת ועוד: עקרון החופש המעוגן באג'נדה של ויקיפדיה גם מביא לסדר חדש: לא מאל"ף דרך מ"ם ועד ת"ו, אלא מפותל ואינסופי.

לא קלה דרכנו: כך העלינו ערך

אמיתי בלבי – בעודי מחפשת על המדפים ספרים שלא היו שם – להציע לסטודנטיות בבתי האולפן המפורסמים הללו שתשכתבנה את ההיסטוריה [...] מדוע לא תוספנה תוספת להיסטוריה?

(וירג'יניה וולף, 1981, עמ' 53).

בחירת הנשים שאת ערכיהן נעלה מייקפדיה התבססה על הנשים שלמדנו עליהן במהלך הסמסטר: נשים שחיברו מסמכים שקראנו, ונשים שהוזכרו בהם, במישורין או בעקיפין. בהתאם למידת הנכונות לקבלן לחיק הסיפור הכללי כפי שזיקפדיה העברית מבטאת אותו, אפשר לזהות שלוש קבוצות בקרב הערכים שכבר הועלו במסגרת הפרויקט על ידי הסטודנטיות והסטודנטים.

קבוצת הערכים הראשונה היא **הערכים הקונצנזואליים**. אלה הם ערכים על נשים שלא הוטל ספק בחשיבותן הרבה לאנציקלופדיה החופשית, ועל כן בכל המקרים הן זכו לערכים עליהן, אך המידע בהם היה מועט. דוגמה מובהקת היא ערכים על נשים שכיחנו כחברות כנסת. בזכות הרחבת ערך שהתבצעה במסגרת הפרויקט מלמדת עתה וייקפדיה כי אסתר וילנסקה הייתה חברת הכנסת הראשונה שהייתה לאם במהלך כהונתה, ומאפשרת לקרוא על פועלה הפמיניסטי של עדה פישמן-מימון, מהמייסדות והמובילות של מפלגת הפועל הצעיר ותנועת הפועלות, חברת כנסת בכנסת הראשונה והשנייה מטעם מפא"י. הערך המורחב על שושנה פריסין, חברת כנסת (הציונים הכלליים) ויו"ר ועדת החינוך והתרבות שלה, כלת פרס ישראל, פורש את פועלה בתחום החינוך וההוצאה לאור במהלך השנים, ואף מביא בהרחבה את סיפורה האישי כאם לארבעה שהגיעה ארצה ב-1925, זמן קצר אחרי שבן זוגה נפטר באופן פתאומי. הרחבה אחרת נעשתה בערך **חנה לוין**, האישה הראשונה שנבחרה לעמוד בראשות עיר. הערך הציג את פועלה כראשת העיר ראשון-לציון, כחיילת בחיל העזר הבריטי (ATS) וכמחזיקת פנקס שירות מס' 1 של חיל הנשים בצה"ל. באחד המקרים תיקנו הסטודנטים טעות: שמה של חברת הכנסת (מפא"י) שהייתה הגננת הראשונה של נהלל ופעילה במועצת הפועלות ובארגון אמהות עובדות הוא שרה כפרי ולא שרה כפריית. שינוי שם ערך מייקפדיה הוא עניין נכבד: למשתמשות ולמשתמשים מן השורה אין הרשאה לעשות זאת. הממצאים של הסטודנטים הועלו ב"דף השיחה"¹, ובעקבות זאת תוקן השם.

קבוצה שנייה של ערכים הם **הערכים הקונבנציונליים**, שביסודם ערכים מקובלים

1 לכל ערך מייקפדיה דף שיחה שבו יכולה כל משתמשת להביע את דעתו/דעתה על הערך ולנמק את השינויים שערך/ה בו. הגישה אליו חופשית מכל ערך, באמצעות לשונית.

בחברה, ושבאמצעותם הושלמו פרקים מתבקשים ב"הרסטורי". אלה הם ערכים על נשים שאמנם יש הסכמה המתבטאת גם בקרב עורכים וכיורוקרטים (כפי שהם מכונים על ידי ויקיפדיה) מ"מקיפדיה" בדבר נחיצותם, אך עד עתה לא הופיעו בה. כאלה הם ערכים על נשים שהיו קשורות לארגון או גוף רשמי שרוב חבריו גברים, נשים שהיו פעילות בארגוני נשים, ונשים שפועלן או סיפור חייהן החריג הוכר על ידי הממסד ואף אומץ לחיקו. העלאת הערך האנזי בראנד תיקנה את מעמדה של בראנד באנציקלופדיה החופשית, שעד אז התבסס על הצגתה כאשתו של יואל בראנד, האישי שיצא לשליחות הגורלית במסגרת העסקה "סחורה תחת דם" בשלהי מלחמת העולם השנייה. כעת ניתן ללמוד שהיא הייתה פעילה במסגרת ועדת העזרה וההצלה של הפדרציה הציונית בהונגריה, שעם כיבוש הונגריה ב-1944 השתתפה בניסיונות להצלה המונית באמצעות משא ומתן עם נושאי משרות בשלטון הגרמני, הבכיר שבהם אדולף אייכמן, ושהיא גם העידה במשפטו בירושלים. הערכים ליליה בסביץ וברטה לנדסמן מלמדים על פועלן המרכזי של נשים אלו בזירות ציבוריות נשיות ו/או של נשים: במועצת הפועלות, במערכת דבר הפועלת (ערך שהורחב גם הוא במסגרת הפרויקט) ובארגון שהוקם לטובת אימהות ותינוקותיהן. עם הערכים הקונבנציונליים נמנה גם הערך הניה פקלמן, אישה שב-1935 הוציאה לאור את סיפור חייה בספר חיי פועלת בארץ, המוערך במחקר כאחד המקורות האוטנטיים ביותר שנכתבו על חיי הפועלות בשנות העשרים של המאה ה-20. ב-1940 איבדה עצמה לדעת. פרסום ספרה כספר מועד ב-2007 בהוצאת מוסד אקדמי מכובד חזק את הלגיטימציה להעלאת ערך זה.

הקבוצה השלישית של הערכים שהועלו היא הערכים הקונטרוברסליים, שביסודם פרקים ב"הרסטורי", לפעמים בשילוב אלמנט חתרני. כפי שאפשר היה לשער מראש, ככל שהביוגרפיה של האישה כללה תפקידי ציבור רשמיים במסגרת כללית (לא כזו הקשורה לנשים דווקא), כך עלה הסיכוי לתיוגו כערך קונצנזואלי, ולהפך: ככל שהערך כלל פרקים פחות ידועים בסיפור הכללי והשמיע קול מן השוליים – כך עוררה העלאתו ויכוח ואף מחלוקת. אלה מלמדים משהו על מידת הנכונות של הציבור הישראלי להרחיב את הסיפור ההיסטורי של עצמו. על כן, הערכים הקונטרוברסליים הם במידה רבה פורצי דרך. עצם העלאתם סודקת את המסגרת הקונצנזואלית והקונבנציונלית של הסיפור, מפני שמדובר על נשים פחות ידועות ולא פעם אלמוניות, לא כל שכן בשל תוכנם, המדגיש פעילות פמיניסטית. אלה הם הערכים על נשים שנדחקו לשולי האנציקלופדיות וספרי ההיסטוריה, הן המודפסים הן הדיגיטליים, ואף נעדרו מהם, בשל מוצא, גיל ו/או מעמד.

הערך *גולדה מילוסלבסקי*, ממייסדי נס ציונה, דמות מרכזית בחיי המושבה שהוקמה בימי העלייה הראשונה, החזיר לתודעה הקולקטיבית אישה זו, שפעלה לקידום חיי המתיישבים ושתאודור הרצל פקד בשעת ביקורו בארץ ב-1898 את צריפה הדל. מקומה השולי בספרי המחקר שנכתבו על תולדות העיר ובעקבותיהם באנציקלופדיה החופשית עמד בניגוד למסמכים שנמצאו בארכיון. העלאת הערך לוותה בהרמת גבה ואף בהתנגדות: אלמוניותה הייתה לה לרועץ בדיוני הוויקיפדים, שלא הזדרזו לאשר את הכנסת הערך. ויכוח עורר גם הערך *טובה גולדברג (בק)*, שהעלה לתודעה את סיפורה של קשרית הגדנ"ע שאיבדה את ידה בפעולה מבצעית בירושלים הנצורה בימי מלחמת העצמאות והייתה מועמדת לקבל על כך אות גבורה והיא עוד לא בת 17. סיפורה הועלה על הכתב בספר לילדים ולנוער הקשרית האמיצה שראה אור ב-1959. אי חשיבותו של הערך לכאורה מופיעה בו בפירוש: "לא קיבלה את אות גיבור ישראל", הגיב אחד הוויקיפדים (גולדברג [בק], דף שיחה, 2013), ובכך ביטא את התפיסה שהכרה ממסדית היא תנאי למקומו של אדם בסיפר המקובל. ערך חדשני אחר הוא *נעמי חובארה*. חובארה עלתה ארצה מתימן בשנת 1949, והייתה מראשוני מושב העולים נחם בפרוזדור ירושלים, שקם על חורבות כפר פלסטיני. במהלך הקורס קראנו בכיתה קטעים מספרה האוטוביוגרפי *מפאתי תימן: מסוק אלאת'ניין עד מושב נחם* (חובארה, 2010), המביא את סיפורה של בת מיעוט כפול (אישה מזרחית) בגוף ראשון. מעטות הנשים המזרחיות שאנו לומדות ולומדים עליהן בהיסטוריה הישראלית בכלל (דהאן-כלב, 2001); על פי רוב, סיפוריהן הידועים של נשים בעלייה הגדולה הם סיפורי הקולטות שנהגו לתעד את פועלן, ולא דווקא אלה של העולות, בוודאי לא מארצות ערב. כל זה הופך את ספרה של חובארה, שבו היא מתארת את קשיי הפרנסה וגידול הילדים, ההתמודדות עם המחסור וגזיזת הפאות, ובו היא גם רומזת על פרשת ילדי תימן החטופים, למקור היסטורי חשוב, החושף היבט חדשני בסיפור תולדותיה של החברה הישראלית מבעד לעיני קבוצה מודרת.

סיכום: לא אחרית דבר אלא תחילתו

פרויקט מעלים ערך: מחזירות נשים להיסטוריה הוא בבחינת פרקסיס באקדמיה בשלושה מובנים עיקריים. האחד, פרקטיקה של קריאה ביקורתית. מעבר לבחינה ולניתוח של המקורות ההיסטוריים על בסיס המחקר, מפגינים הסטודנטים והסטודנטיות ביקורת כלפי החברה הסובבת אותם, בייחוד מהיבט חברתי ופוליטי, ומכאן גם פמיניסטי. השני, פרקטיקה של כתיבה אקדמית לא לשם יצירת חיבור שמעטים נהנים ממנו אלא במכוון לשם טובת הכלל. השלישי, פרקטיקה פמיניסטית שמנתבת את הנלמד לפעולה לתיקון המצב.

הפרויקט מעורר הדים ותגובות ויש לו ערך אישי מיוחד בעבור המשתתפות והמשתתפים בו. במידה רבה משקף הפרויקט את מציאות חייהם הפרופסיונלית, שכן כבר במהלך לימודיהם/ בסמינר הקיבוצים, מכללה המכשירה מורים ומורות, הם מתנסים/ות בהוראה או משמשים/ות מורים ומורות בפועל, ומכאן מנחילי ידע ומספרי סיפור; במהלך הקורס, שעיקרו לימוד פרקים בהיסטוריה של החברה בישראל דרך מעמדם הנחות של נשים בה, מקומן המוגבל ותפקידיהן המצומצמים, הפכו הסטודנטים והסטודנטיות לשותפים ומשתתפים בהנחתם של הסיפורים ההיסטוריים בהווה בקרב הציבור הרחב. הם עצמם ראו בפרויקט אמצעי להשפעה על מציאות חיינו (ציקורל, 2012) ולהאצתו של שינוי בנרטיב ההיסטורי המקובל (מנט, 2012). אחת הסטודנטיות בקורס, רוני מנט, יזמה מאוחר יותר בהשראתו שבוע להעלאת מודעות לאי-שוויון בין המינים במכללה. הפרויקט הומלץ על ידי היחידה לשוויון בין המינים של משרד החינוך (משרד החינוך, 2012).

“אמרתי לכן במהלך ההרצאה הזאת ששקספיר הייתה לו אחות”, אמרה וירג'יניה וולף ב-1928, “אם נחיה עוד מאה אחת לערך ולכל אחת מאתנו היו חמש מאות בשנה וחדרים משלנו יהיו לנו, אם נקנה את הרגל החופש ואת אומץ הלב לכתוב בדיוק מה שאנו חושבות [...] אם נתייצב מול העובדה שאין לנו זרוע להיאחז בה אלא שעלינו ללכת לבדנו [...] או אז תבוא ההזדמנות [...] אחותו של שקספיר תקרום את הבשר והגוף שלעתים קרובות כל כך התפרקה מהם” (וולף, עמ' 125-126). לא רק אחות סמלית קורמת עור וגידים: אחד הערכים שהועלו באחרונה במסגרת הפרויקט הוא הערך על צילה פיינברג (שהם), בהחלט לא רק אחותו של אבשלום אלא מבכירות ויצו ומועמדת לכנסת מטעמה בכנסת הראשונה, יו"ר הוועדה למעמד האישה ויו"ר לשכות משפטיות מטעם ויצו הארצית והסתדרות הנשים לשוויון זכויות, פעילה בהתאחדות האיכרים, שעל פועלה הציבורי בעיר חיפה זכתה באות יקירת העיר חיפה, שחליפת המכתבים בינה לבין אחיה היא מקור היסטורי חשוב המלמד בין היתר על הפער בין תפיסתו של הצבר הראשון את מעמד האישה במישור הציבורי לבין יחסיו עם אחותו הפמיניסטית ובנות המשפחה האחרות.

לתיעוד הפרויקט ולרשימת הערכים המתעדכנת ראו בבלוג – אל מדף ספרי ההיסטוריה: בלוג פמיניסטי: sharon-geva.blogspot.co.il. לעמוד הפרויקט באתר מכללת סמינר הקיבוצים: <http://www.smkb.ac.il/history/raise-value>
 לדרך המיזם מעלים ערך: מחזירות נשים להיסטוריה באנציקלופדיה החופשית, ראו: http://he.wikipedia.org/wiki/ויקיפדיה/ויקיפדיה:עבודות_ויקיפדיה/מכללת_סמינר_הקיבוצים.

רשימת מקורות

- בנזימן, גליה (2004). פתח דבר. בתוך וולף, וירג'יניה, חדר משלך (תרגום: יעל רנן). תל אביב: משכל.
- גבע, שרון (2013). פמיניסטית? אל תתביישי. אתר האגודה הישראלית ללימודים פמיניסטיים ולחקר המגדר. <http://www.gendersite.org.il>. 13.2.2013.
- דהאן-כלב, הנרייט (2001). נשים מזרחיות: זהות והיסטוריה. בתוך מרגלית שילה, רות קרק וגלית חזן-רוקם (עורכות). העבריות החדשות: נשים ביישוב ובציונות כראי המגדר (עמ' 45-60). ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- דרור, יובל וסער, גרשון (2012). ללמוד עם טכנולוגיה. ראשון-לציון: המכללה למינהל. משרד החינוך (2012). היחידה לשוויון בין המינים. <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/UNITS/Shivion>.
- וולף, וירג'יניה (1981). חדר משלך (תרגום: אהרן אמיר). ירושלים ותל-אביב: שוקן. חובארה, נעמי (2010). מפאתי תימן: מסוק אלא'ניין עד מושב נחם. תל אביב: עמותת אעלה בתמר. מנט, רוני (2012). לא עוד ללא ערך. אתר האגודה הישראלית ללימודים פמיניסטיים ולחקר המגדר. <http://www.gendersite.org.il>. 19.3.2012.
- פוגל-כיואורי, סילביה (2009). באות משתיקה: נשים, קיבוץ ושינוי חברתי. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד. פקלמן, הניה (2007). חיי פועלת בארץ: אוטוביוגרפיה. תל-אביב ובאר-שבע: דביר ואוניברסיטת בן-גוריון.
- פרידמן, אריאלה (1999). על פמיניזם, נשיות וכוח של נשים בישראל. בתוך יורעאלי, דפנה ואחרות (עורכות), מין, מגדר, פוליטיקה (עמ' 19-47). תל אביב: הקיבוץ המאוחד. עילם, אסתר (2012). פמיניסטית באקדמיה בשנות השבעים. מגדר, 1, 117-132. <http://blogdebate.org/gender/journal/>
- ציקורל, רועי (2012). סטודנטים וסטודנטיות בישראל יוצרים מציאות חדשה. אתר האגודה הישראלית ללימודים פמיניסטיים ולחקר המגדר. <http://www.gendersite.org.il>. 29.4.2012.
- קמיר, אורית (2002). פמיניזם, זכויות ומשפט. תל אביב: משרד הביטחון. שימבורסקי, יעל, הרן, יעל, אלברט, איה ואחרות (2013). הוגות חינוכיות. תל אביב: מכללת סמינר הקיבוצים. http://www.youtube.com/watch?v=7BFmc__nwG8.
- Scott, Joan. (1999). *Gender and the Politics of History*. New York: Columbia University Press.